

***Laudatio* při udělení medaile Josefa Dobrovského
za zásluhy ve filologických a filosofických vědách Akademií věd ČR
prof. dr. Stefanu Michaeli Newerklovi dne 18. 10. 2017**

Všichni, kdo kolegu Newerklu alespoň trochu známe, kdo s velkým uznáním sledujeme jeho badatelskou práci, kdo obdivujeme jeho pracovní nasazení nejenom ve vědeckém zkoumání, ale i v organizačních a popularizačních aktivitách, kdo jej máme rádi jako laskavého, usměvavého a vtipného kolegu, my všichni se dnes radujeme, neboť dobře víme, že medaile Josefa Dobrovského mu právem náleží. Avšak nejvíce se asi raduje duch Josefa Dobrovského. Snad mě racionalisté z Českého klubu skeptiků *Sisyfos* nevyženou z budovy Akademie věd, když přiznám, že si představuji, jak se nad akademickým grémiem, které udělilo kolegovi Newerklovi toto ocenění, radostně vznášel duch Josefa Dobrovského a jak akademiky inspiroval k tomuto správnému rozhodnutí.

Kdyby mi někdo položil otázku, zda si opravdu myslím, že v profesoru Newerklovi ožívá duch Josefa Dobrovského (v době skonu velkého slavisty a bohemisty by tato akademická otázka asi zněla: *Utrum in doctissimo viro Stephano Michaeli Newerkla genius Josephi Dobrowsky redivivus sit?*), pokládal bych tuto otázku za řečnickou, která nepotřebuje odpovědi, neboť je předem zodpovězena: „Rozhodně ano“. (*Ita prorsus*) Přesto mi dovolu, abych se alespoň „pro forma“ pokusil na ni odpovědět více než dvěma slovy:

Stejně jako v případě Dobrovského ani v rodině Stefana Newerkly se nehovořilo česky, nýbrž německy. Třebaže část Newerklových předků pocházela z jižní Moravy (o čemž ostatně svědčí jeho příjmení), a přesto, že vyrůstal v Dolním Rakousku v blízkosti českých hranic, čeština nebyla jeho první řečí, ani druhou, ba ani třetí. Ve Zwettlu navštěvoval humanisticky zaměřené gymnázium s latinou a řečtinou, kde se vyučovala i ruštině, která jej zřejmě okouzila tak, že chtěl ruštinu studovat i dále na vysoké škole. Zřejmě z gymnázia si rodičí se filolog odnesl i zálibu v klasických jazycích, o čemž dodnes svědčí jak jeho latinsko-německé webové stránky, tak jeho korespondence přátelům a kolegům, která se mnohdy skví pěknými latinskými obraty a která dokládá další společný rys Stefana Newerkly a Josefa Dobrovského, jímž je klasické humanitní vzdělání či lépe řečeno, klasická humanita. Newerklova mnohajazyčná blahopřání k významným křesťanským svátkům zase demonstrují jednak upřímně žitou křesťanskou víru (kterou u kněze Dobrovského byla pokládána za samozřejmost), jednak ovládnutí mnoha jazyků – vedle slavistiky Newerkla studoval na vídeňské univerzitě i anglistiku a amerikanistiku. I tento jev, který jazykovědci nazývají plurilinguismus, je pro oba jmenované filology příznačný.

Jak se stalo, že se – k našemu štěstí – kol. Newerkla nakonec rozhodl pro češtinu a nikoliv pro ruštinu? Zdá se, že i u něho došlo uplatnění známé francouzské přísloví *Cherchez la femme*. K zamýšlenému studiu ruštiny totiž potřeboval znát i další slovanský jazyk, proto po maturitě, kdy zároveň shodou šťastných okolností padla železná opona a otevíraly se hranice, se rozhodl odjet na kurz češtiny pořádaný na Karlově univerzitě v Praze. V Čechách se pak seznámil se svou nynější ženou, která (a nyní cituji Newerklova slova z jednoho interview) „právě dostudovala rusistiku a psychologii. Řekla, že nemá smysl, abych také studoval rusistiku, že nic nevyděláme. Tak jsem se rozhodl pro bohemistiku. Chtěl jsem se stát učitelem češtiny“. Studium češtiny však zdaleka nebral pouze takto pragmaticky, jak by se mohlo z citovaného výroku jevit. Osvojení si českého jazyka a kultury chápal spíše jako rozšíření poznatků o širší vlasti, která nekoresponduje se státními hranicemi. Vnímал podobné kulturní i sociální chování obyvatel jižní Moravy a Dolního Rakouska, podobné lidové zvyky a tradice, kde – řečeno jeho slovy – „krajina i kultura automaticky překračuje hranici“. Kdysi mi vyprávěl, jak si byl vědom nevýhody, kterou má ve srovnání s rodilým mluvčím ten, kdo si osvojuje nějaký národní jazyk až v dospělém věku a kdo nevstřebával jazyk a kulturu toho národa již od kolébky prostřednictvím národního folklóru, lidové slovesnosti, v báchorkách, pohádkách, pověstech a písních, a tak prý se snažil tento deficit dohnat alespoň ex post, když četl svým dětem české pohádky.

Protože pro čerstvého absolventa nebylo žádné učitelské místo momentálně volné, pracoval na disertaci o „diglosii ve školství českojazyčných zemí habsburské monarchie 1740–1918 na příkladu západočeského krajského města Plzně“ a zapojil se do vědeckého projektu vídeňských romanistů zkoumajícího jazykovou politiku a skutečnost v románských a slovanských krajích habsburské monarchie od Marie Terezie do roku 1914, přičemž jeho úkolem bylo sledování jazykových kontaktů mezi češtinou, slovenštinou a němčinou. Tím byla, myslím, dána jeho další vědecká orientace. I ve své habilitační práci se zabýval jazykovými kontakty mezi češtinou, slovenštinou a němčinou, což obohatil dokladovým slovníkem jazykových výpůjček z němčiny v češtině a slovenštině (ostatně, přejatými slovy v češtině se zabýval i Josef Dobrovský, byť jen ve spisovné češtině a v jiném kontextu). Později se Newerkla vyjádřil, jak jej fascinovalo překrývání konkrétních jazykových jevů v češtině, např. v moravských nářečích, a v rakouské němčině. Jeho gramatické a lexikální znalosti češtiny a jejích dialektů i slangů dosáhly takové úrovně, že je schopen fundovaně poučit Brňany o vlivu brněnské či vídeňské němčiny na jejich hantec, stejně jako Vídeňany o lexikálních či syntaktických prvcích češtiny ve vídeňském nářečí.

Témata četných odborných publikací Kol. Newerkly jsou výsledkem jeho rozvinutého badatelského zaměření: z oboru západoslovanské jazykovědy publikoval práce týkající se tzv. areální lingvistiky a jazykové geografie (zajímá jej především střední Evropa jako jazykový areál), v kontaktní lingvistice rozšířil sledování rozvoje kontaktů mezi němčinou a slovanskými jazyky i o maďarštinu, setkáme se u něj i s pohledem historické sociolingvistiky, jeho studium školství a jazykového vyučování bylo již zmíněno, ve spolupráci s českými kolegy a kolegyněmi se zabývá i pozoruhodnými postavami z dějin svých oborů, tj. slavistiky a bohemistiky, dále se badatelsky zajímá o problémy národního obrození v českých zemích a podílu Vídně na počátcích českého národního obrození, stejně jako o možnosti zařazení prací ve Vídni žijících filologů a historiků do konceptu dějin vzdělanosti (tzv. *historia litteraria*) 18. a počátku 19. století; nezapomíná ani na Slováky, když sleduje historii jejich národně uvědomovacího procesu. Z jeho teoretických jazykovědných studií je záhodno připomenout ještě práce o gramatikách západoslovanských jazyků, zvl. pak češtiny (odborníci hovoří o gramatikologii a gramatikografii). Z jeho pedagogické praxe mu vyplynula potřeba sepsání učebnic, skript a cvičebnic moderní češtiny.

Jestliže se u Josefa Dobrovského za nejvýraznější znaky jeho vědeckého přístupu počítají především analytické uvažování, schopnost logické dedukce a důsledná kritičnost, pak není pochyb, že totéž platí i pro Stefana Newerklu. Pozorujeme to i v jeho úvahách o mluvě na internetu, mj. v jeho snaze odnaučit studenty nekriticky přebírat informace z internetových stránek, což se týká i informací o jazyce a literatuře.

Samozřejmě jsem zamlčel rozdíly mezi oběma filology dané odlišnou historickou situací společnosti i lingvistiky jejich doby a jejich odlišným naturelem. Newerkla nemusel při psaní učebnice českého jazyka usilovat o ustálení jazykové normy, což bylo hlavním motivem Dobrovského pro napsání jeho „Podrobné mluvnice češtiny“, nemusel klást základy staroslověnského jazyka, nemusel sestavovat německo-český slovník, nemusel sepsávat „Dějiny české řeči a literatury“, to všechno učinili Dobrovský a jeho přímí následovníci, aby satureovali potřeby tehdejší české společnosti. Stejně tak Newerkla musí tématy a zaměřením svých vědeckých prací a učebnic reagovat na situaci lingvistiky své doby a potřeby své současnosti. Proč by jinak psal učebnici českého jazyka jako „pomůcku pro železniční pohraniční přechodovou službu“, ne-li na aktuální zakázku rakouských spolkových drah po otevření rakousko-českých hranic?

Uvedu dva jiné rozdíly mezi oběma vědci, které se mi zdají být hodné připomenutí: Zatímco Dobrovského učitelská dráha neměla v důsledku josefinských reformních ideí dlouhého trvání (stál zhruba tři roky v čele generálního kněžského semináře, který byl poté

zrušen), což mu zase umožnilo podnikat heuristiku v evropských knihovnách, Newerklova učitelská kariéra jde téměř celý jeho profesní život ruku v ruce s jeho vědeckou drahou: nepočítáme-li jeho roční působení na škole pro české děti v Hollabrunnu, pedagogicky působí již 20 let na vídeňské univerzitě. Ještě v roce své habilitace 2003 vyhrál konkurz na místo profesora západoslovanské jazykovědy ve Slavistickém ústavu Vídeňské univerzity, na něž byl povolán v březnu 2004, když odcházel do penze jeho předchůdce prof. Josef Vintr. S tak obdivuhodně rychlou univerzitní kariérou se historik při studiu dějin našich oborů setká velmi vzácně. Od r. 2004 tedy profesor Newerkla zaručuje na vídeňské univerzitě kvalitní vzdělání v oboru západní slavistiky. Za tu dobu přednášel stovkám studentů, vedl desítky proseminářů a seminářů, vyškolil řadu doktorandů, spolupracoval na sepsání učebnice a cvičebnice českého jazyka, stál v čele Slavistického ústavu Vídeňské univerzity, zasedal v mnoha univerzitních, akademických i ministerských grémiích, radách a komisích – za všechny jmenujme aspoň jeho korespondenční členství Rakouské akademie věd, členství ve vědecké radě AV ČR, členství v Akademickém sněmu AV ČR, místopředsednictví Stálé konference rakouských a českých historiků ke společnému kulturnímu dědictví; členství v řadě redakčních rad českých vědeckých časopisů, jako jsou Česká literatura, Listy filologické, Časopis pro moderní filologii etc. etc. V uznání své práce ve vědeckém světě se kolega Newerkla od Dobrovského věru neliší.

V čem se však Stefan Newerkla podstatně liší od svého velkého předchůdce, je jeho povaha. Mladý Dobrovský ve své nelítostné nekompromisnosti neváhal napadat a urážet své starší kolegy, pokud byl přesvědčen o jejich vědecké nekompetentnosti. Naproti tomu laskavý Newerkla, jakkoli se v latinské korespondenci podepisuje jako *Stephanus Michael Morosus*, celou svou bytostí popírá ono příslovečné klišé „nomen omen“, je vždy příjemný společník, laskavý spolupracovník, kolega plný pochopení a empatického přístupu k ostatním, což ovšem neznamená, že by slevil z vědeckých nároků nebo že by mlčky přecházel byrokratické nesmysly nadřízených orgánů. Poznali jsme to ostatně nedávno při evaluaci naší Akademie věd, kdy prof. Newerkla předsedal jedné z hodnotících komisí a kdy neztrácel dobrou náladu ani pod haldou dotazníků a jiných formulářů.

Asi takto bych tedy ve stručnosti odpověděl na otázku, zdali v Newerklových slavistických a bohemistických pracích ožívá duch Josefa Dobrovského. Víím, že mnozí bohemisté i slavisté by odpověděli výstižněji a zasvěceněji než já. Utěšuje mě však vědomí, že bez ohledu na dostatečnost či lépe nedostatečnost mé argumentace byla odpověď předem jasná: Ano, je tomu tak, vědecké i pedagogické působení Stefana Michaela Newerkly plně souzní s duchem a vědeckým étosem Josefa Dobrovského, a proto mu medaile Josefa Dobrovského za zásluhy ve filologických a filozofických vědách Akademií věd ČR právem náleží.

Na samotný závěr mi zde přítomný kolega Václav Petrbock snad dovolí vypůjčit si jeho slova, která použil pro charakteristiku jedné Newerklovy knihy: Předání Dobrovského medaile profesoru Newerklovi je „slavností rakousko-české lingvistiky“, resp. filologie. Nuže, užijme si tuto slavnost, těšme se z přítomnosti našeho milého a vzácného kolegy Newerkly na půdě Akademie věd, blahopřejme mu k zaslouženému ocenění a poděkujme mu za jeho práci pro bohemistiku i pro české humanitní vědy vůbec a v neposlední řadě mu vyslovme dík za jeho propagaci české kultury.

Martin Svatoš